

Francis Jammes *népies vallásossága*

BOZÓK FERENC

1973-ban született Gyöngyösön. Költő és esszéista, magyar-történelem szakos tanár, piarista szerzetes. Legutóbbi írását 2015. 6. számunkban közzeltük.

¹*Francis Jammes válogatott versei.*

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1959.

²Kötetben lásd Várkonyi Nándor: *Kaleidoszkóp.* Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2014.

Francis Jammes költészete a 19. század második felének forradalmi szimbolizmusa és a 20. század első felének kusza avantgárd irányzatai között (vagy inkább alatt) olyan volt, mint két hatalmas és áttekinthetetlenül szövevényes rengeteg erdő közé beékelődő árnyékos, kellemes, pacsirtáktól dalos kis tisztás, ahol megpihenni, felfrissülni jó. Ez a hasonlat jutott eszembe tegnap este, sétálva a domoszlói erdészház felett a Mátrában, Jammes-versek olvasása közben. Rónay György egy másik hasonlattal él a Jammes-fordításai elé szánt előszavában: „Francis Jammes megjelenése a múlt század végének francia költészetében olyasféleképpen hatott, mint amikor egy mesterséges világítású, fülledten illatos szobába a föltárt ablakon át hirtelen beárad a friss májusi fény és a mezei levegő.”¹ Várkonyi Nándor pedig ezt írta a Tolna megyei Népújóság 1967. december 11-i számában, a *Francis Jammes* című írásában: „Azt mondták Francis Jammes-ről, hogy csak szeretni lehet, vagy nem ismerni.”²

Jammes költészetének és költői lényének szerethetőségével, tisztaságával, bájosan gyermeki egyszerűségével kapcsolatban már számosan felvetették a kérdést, vajon igazi tiszta lélekről van szó, vagy valamiféle álnaiv pózt kell sejtenuünk a Jammes-legenda mögött. Nagy kérdés az is, mennyire tudatos program vagy ösztönös alkotásmód a Jammes-versek áttetszősége, eszköztelen egyszerűsége. Egyik kötetének (*A reggeli Angelustól az esti harangszóig*, 1898) előszavában különös önvallomásban ír egyéni látásmódjáról, világszemléletéről és költészetének természetéről: „Istenem, az emberek közé szólítottál. Itt vagyok. Szenvedek és szeretek. Beszéltem azon a hangon, amelyet nekem adtál. Írtam azokkal a szavakkal, amelyekre megtanítottad apámat és anyámat, s amelyeket ők átadtak nekem. Úgy baktatok az úton, mint a teherhordó számár, akin a gyermekek nevetnek, és leszegi fejét. Megyek oda, ahova akarod, és amikor akarod. Az Angelus már szól.” Különös, imádságos, prózai szavakba öntött költői, írói, vagy egyszerűen emberi hitvallás és program ez. Vizuálisan is el tudjuk képzelni, ahogyan az Angelus (déli Úrangyala-imádság) elvégzése után a költő keresztet vet és az iménti mondatokat megfogalmazza, elimádkozza. Jammes nagyon kedvelte a költői imádságot, mint ismeretes, egyik kötetében (*Le Deuil des primevères*, 1901) tizenöt különböző tartalmú imádság szerepel. Az imádságos megszólalás és Istenhez fohászkodások, röpimák egyéb verseiben is gyakran megjelennek.

Irodalom és katolicizmus egymásra találása nem egyedülálló Jammes esetében, ez meglehetősen benne volt Jammes kortársi köze-

gében. Még akkor is érdemes megemlíteni ezt, ha tudjuk, Jammes semmiféle közeghez vagy irányzathoz, vagy irodalmi csoportosuláshoz nem tartozott. A Jammes-legendaképzés egyik enigmatikus jellege éppen ez a vidéki izoláltsága. A katolicizmus, a katolicizmus újrafelfedezése, különösen a francia irodalomban és különösképp a század első felében igencsak benne volt a francia irodalom fősodrában. Ám a neokatolikusnak nevezett francia írók (például Claudel, Bernanos, Mauriac) Jammes-nál sokkal bonyolultabbak és intellektuálisabbak, filozofikusabb hajlamúak, ennek megfelelően katolicizmusuk is absztraktabb. Jammes egyszerűbb, ám nem úgy egyszerű, mint például nálunk a „pántlikás álnépiesek”, vagy az Ady vagy Karinthy által gúny tárgyává tett és könnyen kifigurázható Szabolcska Mihály. Magyar rokonai inkább az egyébként nagyon is különböző indíttatású és hangú Szép Ernő vagy Dsida Jenő lehetnének. Jammes költészetében nincs semmi hamis pátosz vagy idealizált rusztikusság. Beney Zsuzsa így fogalmaz a *88 híres versben*: „Bármennyire is érzékeny volt a szenvedésre és a megaláztatásra, költészete nagyjából idill. (...) Ezt a kételytől és drámaiságtól mentes, naiv, szinte panteisztikus rajongást mondhatnánk hitnek és szeretetnek is.”³ Jammes szeretetvallása, egyszerűsége izgalmas és emelkedett. Talán a katolikus egyház legsugárzóbb szentje, Assisi Szent Ferenc, a *Naphimnusz* szerzője volt a nagy példa, aki elképesztően egyszerű és egyszersmind emelkedett is. Írt prózai műveket is, ezek verseinél kevésbé ismertek, de hasonló „Szent Ferenc-i” ihletettség hatja át őket (például *A nyúl regénye*). Érdemes azt is megemlíteni, hogy élt a 19. századi Franciaországban egy egyszerű, műveletlen, de gyermekien tiszta Ars-i falusi plébános, Vianney Szent János. A hasonlítgatás kínálja magát, hisz tudjuk, Jammes is élete nagy részét a Pireneusok vidékies hangulatú kisvárosában, Orthezben élte le, és nagy valószínűséggel hatott rá a plébánosok védőszentjének együgyűsége és életszentsége.

Verseiben gyakran feltűnnek a vidéki katolikus világ szavai, imádságai, tárgyai, szertartásai, szereplői. Ezek a Jammes-versek természetes, keresetlen háttereként vannak jelen és elsősorban hangulatok megképzésére szolgálnak: „*Vecsernye szólna délután lassúdad kondulás-sal*” (*A ház rózsával lenne itt teli*; Radnóti Miklós fordítása); „*Vecsernyére mennek a fák vasárnap*” (*Vasárnap*; Végh György fordítása); „*Darazsakat hajkurászik a fecske / a csöndben. Ilyenkor van a vecsernye. / Belép a kis templomba észrevétlen. / A Mária-leányok kara éppen (...) Lát egy fakó oltárt, festett virágost, / látja elől az éneklő plebánost*” (*Egy sokat szenvedett ifju legény*; Rónay György fordítása); „*Aztán zendiülne az estharang*” (*Egy délután*; Szabó Lőrinc fordítása); „*Emlékezz rá: gyerekkoromban jászolod / fagyönggyel díszítettem, míg bölcsőd oldalán / a gyertyák cseppfogóit igazgatta anyám*” (*Imádság egy csillagért*; Rónay György fordítása); „*A Szentséget imádni a templomban megálltam, / oly árnyas nyugalom van benne a félhomályban*” (*Toronyóra*; Illyés Gyula fordítása).

Jammes igazi felfedezői és népszerűsítői hazánkban elsősorban a Nyugat költői voltak. A Nyugat megszűnése után a Jammes-kultusz

³88 híres vers
a világirodalomból.
Móra Ferenc
Ifjúsági Könyvkiadó,
Budapest, 1994.

⁴Kötetben lásd
Kosztolányi Dezső:
Ércnél maradandóbb.
Szépirodalmi Könyvkiadó,
Budapest, 1975.

is visszaesett Magyarországon, a 2. világháború után szinte meg is szűnt. Jammes egyik legjelesebb magyarországi népszerűsítője Kosztolányi Dezső volt, akit szintén igencsak foglalkoztatott a Jammes-jelenség. Járt is azon a vidéken, ahol Jammes élt, és igyekezett Jammes szemével ránézni a tájra és az emberekre. Ezt írta Kosztolányi az *Élet* 1913. július 27-i számában: „Egy héttel ezelőtt azon a vidéken ment velem a gyorsvonat, ahol az a csöndes és mély idillköltő lakik. (...) látni lehetett falvakat, ahol már reggeli misére mentek feketébe öltözött nénikék, kezükben kapcsos imakönyvvel és ódon olvasóval. A templom és a város a vasárnap színében ragyogott (...) Időnként látni egy magányos férfit, vállán a puska, csöndesen ballag a nyári réten, el-eligondolkodik, talán költő is. Talán maga Francis Jammes. Mert ez a vidék, ez az áldottan gazdag mezei idill, ez a csönd és áhítat az övé, az ő világa. (...) Francis Jammes verseiből ismerős (...) Ez a poézis primitív-áhítatos és alázatos. (...) Vannak ünnepnapjai is. Ekkor az Istennel beszélget. A vele való kapcsolatot intenzíven érzi. (...) Írt egy kalendáriumot, amelyben a karácsonyt, a virágvasárnapot, a húsvétot, a pünkösdöt hosszan, a hangulatuknak, a jelentőségüknek megfelelően ünnepli. (...) Ő maga leginkább keresztény költő, az erkölcsét illetően, s leginkább katolikus a színeit, a pompáját tekintve. Tud hallgatni, mint egy karthauzi szerzetes, és beszélni — szárnyasan és lángolva — mint egy bátor és új hitszónok.”⁴

⁵Száz nagyon fontos vers.
Lord Kiadó,
Budapest, 1995.

Karafiáth Judit így ír a költőről egy Jammes-vers elemzése közben: „Nem véletlenül szokták Jammes-ot a franciskánus lelkületű költőként emlegetni vagy éppen újkori és irodalmi Szent Ferencnek nevezni: ő is jósággal, szeretettel és alázattal közelít a természet minden lakójához, emberhez meg állathoz egyaránt, és nagy részvéttel ábrázolja az ártatlan állatok szenvedését és kiszolgáltatottságát (...) A költő Isten után a szamarakhoz szól, és magával hívja őket az égbe. Más-hová nem is mehetnének, mert naiv hitében a poklot, az elkárhozást nem ismeri.”⁵ A teremtett világ egészével, egyszerű emberekkel, állatokkal, növényekkel vállal szolidaritást ez a költészet. Ebben valóban Assisi Szent Ferenc kései utódjának tekinthető. Igen gyakran szólal meg a részvét hangján. Azonban Szerb Antal *A világirodalom történetében* megállapítja, hogy: „Nincs benne semmi a régiek öntetszelgő nagylelkűségéből és jószívűségéből, önmagát nem szokta sajnálni.” Elsiratja a kisgyermeket (*Imádság egy haldokló gyermekért*). Részvétet érez az alázatos, teherhordó szamarak iránt (*Szeretem a szelíd, bandukoló csacsit; Ima azért, hogy a szamarakkal mehessen a Paradicsomba*). Kedves, szelíd bárányok (*Kék esernyőddel*), borjak (*Szörnyű volt*), kiszolgáltatott, esővert kiscicák (*Megöl a szájalom*), húséges kutyák (*Egy kutya halálára*), fecskék (*Fázó fecskerajok*) népesítik be verseit.

Az emberek iránt érzett részvéttel leginkább teli verse *A fájdalom* című költemény, amely Jézus kálváriáját végigjárva, végigelmélkedve, Jézus keresztútjával párhuzamba állítva sorolja fel a különféle életkorú, nemű és társadalmi státusú emberek szenvedéseit. Noha finom szenzorokkal, szentimentális empátiával vállalt szolida-

ritást minden teremtmény szenvedésével, életét és költészetét mégis, ezek ellenére, vagy inkább ezeket is tudomásul véve szelíd, napsugaras derű hatja át. Életében az idillt, a harmóniát kereste, és arra vágyott, hogy ugyanilyen békés legyen majdani halála is (*Imádság szép halálért*). Szinte látjuk, ahogyan egy békés vasárnap reggelen kiáll igénytelen kis viskója elé, és mint egy rég várt vendéget, fogadja az elmúlást: „*Vén vándor, mire vársz? Botodat is elejted. / Kuttyád kimúlt, sírod halmára nem heverhet. / Fiaid szétszóródtak. Minden csupa rom. / Várom, hogy erre jön egy reggel Jézusom*” (*Finálé*; Rónay György fordítása).

OLÁH ANDRÁS

nekem adtad

*minden szavadat nekem adtad
s velük a kételyt is: hogy megszelídülhet-e
bárki a csöndes imától miközben az Úr asztalánál
némelyek cinkelt lapokkal játszanak
— mert akik egyszer elfogadták most már elvárják
hogy helyettük más szenvedjen a kereszten:
így halmazódik hegre heg
mégis ott térdelek eltévedt lelkek csukott ablakai előtt
pedig már nem elégségesek a tőled örökölt szavak*

távolodunk

*amikor a szavak iránytűi
kibicsaklanak
megalvadnak a hangok
s buja csönd telepszik közénk*

*nyomunkat fölissza a sötét
lépések nélkül távolodunk
s a tévedés helye
már felderíthetetlen*